pzazz

Five Steps

VICTORIA LOMASKO

Scherpe taal onder een wolk van wantrouwen

Daphne de Roo

Gezien op 31 mei 2023
Brigittines, Brussel, in het kader van het Kunstenfestivaldesarts

Victoria Lomasko zet met 'Five Steps', haar betoog over Rusland en de oorlog in Oekraïne, onze kritische geest weer op scherp. Maar die kritische geest slaat op hol als de beelden die ze toont niet volledig stroken met haar verhaal.

03 JUNI 2023

Ooit in Beekse Bergen geweest? Daar kunnen kinderen racen met minicars, een soort botsauto's, op een parcours. Het Speelland-minicircuit heet het. In Rusland heb je ook zo'n Speelland-minicircuit, maar dan met Sovjet-tanks op een reepje asfalt. Of toch als de beelden van de Russische kunstenares Victoria Lomasko de waarheid tonen.

In 'Five Steps' vertelt Lomasko over de onderdrukking in Rusland, haar vlucht naar het Westen en haar leven als kunstenaar. Ze volgt daarvoor een strak stramien. Op een tafel liggen vijf mapjes, netjes genummerd, naast een overhead projector en een microfoon. Achteraan de scène hangt een groot scherm en onder de tafel licht de omtrek van een rechthoek op. Telkens opent Lomasko, gekleed in het zwart en met een strak opgeschoren kapsel, een mapje en maakt ze met wat daarin zit en een zwarte stift een collage. Daarna pakt ze de microfoon op en leest ze voor vanop een A4'tje, met op de achtergrond videofragmenten.

Als eerste tekent Lomasko een knielende, huilende figuur in een lang geplooid kleed. De handen tekent ze uitvergroot en met de vingers uitgestrekt, als een teken van wanhoop. Over die figuur legt Lomasko de uit bordkarton gesneden silhouetten van een hamer en sikkel, een soldaat met een kalasjnikov in de hand, een zwaard en tot slot de vijfpuntige ster van het communisme. De figuur verdwijnt bijna achter die symbolen, alleen het betraande gezicht rest. De ogen vult Lomasko als laatste in, waarmee ze de menselijkheid van de figuur benadrukt, die een innerlijk leven geeft.

Dan komt het fragment met de minitanks. Het contrast met dat krachtige, droevige collage maakt het grappig — misschien ongewild té grappig. Terwijl de kinderen vrolijk rondjes rijden over een met paaltjes afgebakend parcours, vertelt Lomasko over haar jeugd, toen ze propagandaplaatjes uitknipte uit

kindertijdschriften en op school alleen heldhaftige verhalen leerde over haar geboorteland.

‘Ik herken de mensen die niet in een totalitair regime zijn opgegroeid meteen’, zegt ze, ‘aan hun ontspannen hangende schouders, aan hun nonchalance. Een dictatuur breekt je.’ Lomasko kon zich bevrijden van die verstikkende sfeer door met haar kunst naar het buitenland te reizen. Ze werd een belangrijke dissidente stem door haar grafische romans 'Other Russias' en 'Forbidden Art'. Maar corona trok een streep door haar momenten van ontsnapping. Haar visa werden opgeschort en ze bracht twee jaar door tussen rijen identieke appartementsgebouwen, allemaal opgetrokken uit dezelfde grijze steensoort. ‘Een oneindig grijs’, herinnert Lomasko zich.

Toen de oorlog begon, op 24 februari, werd dat leven tussen somber grijs ook gevaarlijk. In de rij voor de bank ving ze geruchten op over anti-oorlogsdemonstranten die opgepakt waren. Lomasko besefte dat ze een grote kans had om de volgende te zijn: ze had met ‘The Last Soviet Artist’ nog maar net een nieuw kritisch werk uitgebracht. Dus vertrok ze.

Als de tragedie toeslaat, laat je je rationele gedachten varen.

De vlucht was overhaast, zegt ze zelf. Ze vergat zelfs haar favoriete tekenset, want ‘als de tragedie toeslaat, laat je je rationele gedachten varen.’ Maar haar reis naar het Westen is wel volledig gefilmd: niet alleen hoe ze haar spullen bijeenraapt in haar appartement, maar ook hoe ze de douane passeert op de luchthaven. De langzame close-ups van Lomasko’s gezicht op de luchthaven geven allerminst het idee dat dit met een hidden camera gebeurd is. Wie ontvlucht haar land overhaast met een cameraploeg? Het lijkt geënsceneerd.

Daardoor twijfel je plots aan de waarachtigheid van Lomasko’s verhaal. Dat ze haar emotionele ervaringen ook nog eens voorleest, helpt niet. Het creëert een afstandelijkheid en wantrouwen die Lomasko niet meer weet te doorbreken in de rest van haar performance.

Enorm zonde, want haar verhaal is er absoluut een dat gehoord moet worden. Ze levert niet alleen kritiek op Poetins regime, maar evengoed op de weerstand die ze ervoer na haar vlucht. ‘Toen iemand zei dat de Russische cultuur geboycot moest worden, dacht ik: dood mij dan ook.’ Net voor die uitspraak heeft Lomasko een omgekeerde collage gemaakt: langzaam neemt ze knipsels weg, tot een skelet zichtbaar wordt. Een enorme schaamte voelt ze over de daden van Rusland, zegt ze, maar geen collectieve schuld. Als uitgesproken politieke kunstenaar heeft ze zich altijd ingezet tegen dit soort wandaden.

Ze hekelt de ‘Rusland is slecht - Oekraïne is goed’-houding van velen in het Westen. In een oorlog vallen ieders keuzes op een spectrum van misdaad, onverschilligheid en heldendom, zegt ze. Wie is slechter, een Oekraïner die oproept tot wrede moorden of iemand die zijn leven op het spel zet om vluchtelingen te helpen in Rusland? Die behandeling op basis van geboorterecht maakt de kunstenares kwaad. ‘Ik kan mijn bloed niet veranderen.’

Interessanter nog is hoe ze beklemtoont dat ieders leven aaneenhangt van miljoenen kleine keuzes. In navolging van Hannah Arendt zegt ze dat er niet altijd sprake is van een groot radicaal kwaad, net zoals er geen in wezen foute en goede landen zijn. Zonder dat ze er expliciet naar verwijst, weerklinkt het eerste

deel van Lomasko's lezing door: over alle Russen die door en door geïndoctrineerd zijn, gebroken en opnieuw gebroken tot ze niet anders konden dan in het gareel lopen. Het is niet dat deze kunstenares de eerste is die dit betoogt, maar toch sijpelt het goed-kwaad-denken meer en meer door, hoe langer de oorlog duurt. Deze performance zet onze kritische geest weer op scherp.

Lomasko's visie overtuigt dus zeker wel, en haar ideeën over de oorlog zijn minder cliché dan je misschien zou verwachten. In een grafische roman zouden ze vast goed tot hun recht komen. Jammer dus, dat de performance af en toe zo *fake* aanvoelde.